

atur impius. Qualiter autem hoc sit possibile potest videri ex his quae in natura contingunt. In eodem enim instanti quo primo est dispositio necessitans in materia, forma substantialis inducitur. Cum enim generatio sit terminus alterationis, oportet in eodem instanti alterationem terminari ad dispositionem quae est necessitans, et generationem ad formam substantialem. Sed quia alteratio est motus continuus, ideo principium alterationis et medium quo materia disponitur ad formam substantialem, tempore praecedunt introductionem formae substantialis. Motus autem voluntatis qui disponit ad gratiam, est simplex, et non continuus: ideo vel primus tantum est sufficiens dispositio ad gratiam, vel ultimus inter plures, qui agit in virtute omnium praecedentium: et ideo cum illo gratia infunditur.

Ad primum ergo dicendum, quod quamvis virtus liberi arbitrii de se possit in substantiam actus, non tamen in formam ejus, per quam meritorius est.

Ad secundum dicendum, quod motus aversionis et conversionis, secundum quod sunt ex libero arbitrio, praecedunt infusionem gratiae in quibusdam et casum quorundam, non tempore sed natura, secundum viam materiae et generationis, prout dispositio praecedit formam.

Et per hoc patet solutio ad tertium.

Ad quartum dicendum, quod aliquid dicitur fieri, vel operatum esse, dupliciter. Vel sicut ex contrario, prout dicimus, quod ex nigro fit album; et hoc modo dicitur gratia operans, qua de malo fit bonus; et sic non fuit in Angelis, ut in littera dicitur. Alio modo dicitur aliquid fieri ex negatione vel privatione, sicut ex non lucente lucens, et ex non figurato figuratum; et sic dicitur gratia operans, qua de non bono gratuita bonitate fit tali bonitate bonus: et sic gratia operans fuit in Angelis.

ARTICULUS II.

Utrum Angeli meruerint suam beatitudinem.
(1 p., qu. 62, art. 4.)

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod Angeli suam beatitudinem non meruerint. Meritum enim praecedit praemium, sicut via terminum. Sed in Angelis non potuit esse meritum, quia ante beatitudinem (1) gratiam non habebant, quae est radix merendi, ad minus si in gratia creati non sunt. Ergo videtur quod suam beatitudinem non meruerint.

2. Si dicatur, quod mererent eam per ministeria, quibus nobis jubente Deo obsequantur: contra: secundum Dionysium (de caelest. Hier., cap. 7), superiores non mittuntur ad explendum usum exteriorum ministerii. Si ergo inferiores per ministerium mererent, videtur quod injuste cum superioribus agatur, quibus merendi facultas non conceditur.

3. Praeterea, ordo unus in infinitum non excedit alterum. Si ergo inferiores continuo mererentur per exteriorum ministerium, videtur quod quandoque perveniant ad gradum superioris ordinis: et ita esset ordinum confusio.

4. Praeterea, efficacia merendi in operatione est vel propter difficultatem operis, vel propter perfectionem. Sed non propter difficultatem, quia

(1) Al. habitudinem.

Angeli sua ministeria explent sine labore omni et difficultate. Ergo si propter perfectionem: cum operatio qua Deum contemplantur, sit nobilior et perfectior, videtur etiam quod per illam mererentur: et cum haec sit communis omnibus beatis et non interrupta, videtur quod facti sint in continuo merito; et ita quod eorum gloria in infinitum crescat.

Sed contra, in quibuscumque invenitur perfectio unius rationis, in eis sunt eadem principia consequendi perfectionem illam. Sed in Angelis et hominibus est beatitudo unius rationis. Cum ergo homines ad beatitudinem sine merito non perveniant, videtur quod nec Angeli.

Praeterea, secundum Bernardum (1), in hoc fuit peccatum Angeli quod gloriam sine merito habere voluit. Non autem hoc fuisset ei peccatum, si ad hoc ordinatus esset ut beatitudinem haberet quam non mereretur. Ergo videtur quod non habuerunt beatitudinem sine merito.

Solutio. Respondo dicendum, quod sustinendo Angelos in gratia fuisse creatos, planum est ad hoc respondere: quia sic certissime meritum praemium praecessisset. Si autem in gratia creati non sunt, sed gratia fuit eis simul data cum gloria; tunc sunt tres opiniones.

Quidam enim dicunt, quod suam beatitudinem nullo modo meruerunt, nec fuit eis data gratia ad merendum, sed ad beate vivendum. Hoc autem non videtur conveniens; quia beatitudo habet rationem praemii: praemium autem sine merito esse non potest, sicut nec poena sine culpa.

Alii dicunt, quod per opera quae sunt post confirmationem, quibus nobis ministrant, mererentur beatitudinem quam prius acceperunt, sicut aliquis miles meretur munus sibi a Rege collatum, posteriori militando. Sed hoc etiam, simpliciter loquendo, non videtur conveniens, quia beatitudo habet rationem termini; meritum autem, cum sit tendens in aliud, habet rationem viae; unde non videntur se posse compari, ut aliquis beatus in statu merendi existat. Sed secundum quid potest sustineri, ut scilicet mereri intelligantur non praemium essentiale, quod est eorum beatitudo, sed praemium accidentale, quod est gaudium de illis qui per eorum officia salvantur.

Et ideo videtur cum aliis dicendum, quod meritum in eis non praecessit praemium tempore, sed natura: quod facile intelligi potest ex his quae supra dicta sunt. Sicut enim actus liberi arbitrii est dispositio ad gratiam, ita actus informatus est meritum gloriae. Unde unus et idem conversionis motus est praeparatio ad gratiam secundum quod est ex libero arbitrio, et meritorium gloriae, secundum quod est gratia informatus; et iterum fructuosus actus, secundum quod completur per habitum gloriae.

Ad primum ergo dicendum, quod non est necessarium meritum praecedere praemium tempore, sed natura tantum; quilibet enim actus meritorius habet aliquod praemium sibi adjunctum, sicut et quilibet actus inordinatus habet poenam, ut dicit Augustinus (in lib. 1 Confess., cap. 12).

Ad secundum dicendum, quod etsi superiores non mittantur, nihilominus tamen per eos regulan-

(1) Jam notatum est supra, non expresse apud Bernardum inveniri, sed ex aliis eius verbis aequivalenter colligi posse (Ex edit. P. Nicolai.).

tur inferiores in suis ministeriis; et ideo meritum respectu accidentalitatis praemii commune est.

Et per hoc patet responsio ad tertium. Et praeterea ordines distinguuntur secundum gradum in praemio essentiali, quod per ministeria non augetur.

Ad quartum dicendum, quod actus ministerii Angelorum habent efficaciam merendi ratione effectus, scilicet salutis hominum quibus ministrant, de quo redundat in eis gaudium, quod est accidentale praemium.

Expositio textus.

Averti (1), odio habere, vel invidere. Videtur hoc etiam esse impossibile: quia sicut nihil amatur

(1) supple fuit.

DISTINCTIO VI.

Quod de majoribus et de minoribus quidam ceciderunt, inter quos unus fuit ceteris, scilicet Lucifer.

Praeterea sciri oportet, quoniam sicut de majoribus et minoribus quidam perstiterunt, ita de utroque gradu quidam corruerunt: inter quos unus fuit omnibus aliis cadentibus excellentior, nec inter stantes aliquis fuit eo dignior, sicut testimonio auctoritatum monstratur. Alii enim Job (cap. 40, 14): « Iste est principium viarum Dei, » et in Ezechiele legitur (cap. 28, 12): « Tu signaculum similitudinum, plenus scientia et perfectione, decorus in deliciis paradisi Dei fuisti; » quod exponens Gregorius (super Job, lib. 50 Mor., cap. 24), et deinceps usque ad finem libri) ait: « Quanto magis in eo subtilior est natura, eo magis in illo imago Dei similis insinuat impresse. » Item in Ezechiele (cap. 15, 15) legitur: « Omnis lapis pretiosus operimentum ejus; » id est, omnis Angelus quasi operimentum ejus erat: quia, ut dicit Gregorius (hom. 34 in Evang. sup. Luc. 15), in aliorum comparatione ceteris clarior fuit. Unde et vocatus est Lucifer, sicut testatur Isaias (14, 12): « Quomodo, inquit, cecidisti Lucifer, qui mane oriebaris? » Qui non unus ordo, sed unus spiritus accipiendus est qui, teste Isidoro (de summo Bono, lib. 1, cap. 12), postquam creatus est, eminentiam naturae et profunditatem scientiae suae perpendens, in sum Creatorem superbit: intantum quod etiam Deo se aequare voluit, ut in Isaias (cap. 14, 15) dicitur: « In caelum ascendam, super astra caeli exaltabo solium meum . . . et ero similis Altissimo. » Similis quidem Deo esse voluit, non per imitationem, sed per aequalitatem potentiae.

Unde, et quo dejectus fuit merito suae superbiae.

Et tantae superbiae merito de caelo, id est de empyreo caelo (1), in quo cum aliis fuerat, dejectus est in istum caliginosum aerem, cum omnibus suae pravitate consortibus. Nam, ut Joannes ait in Apocal. (cap. 12), draco de caelo cadens, secum tertiam partem stellarum traxit: quia Lucifer aliis major non solus crevit, sed cum eo alii multi, qui ei in malitia consenserunt: eosque cadentes hujus caliginosi aeris habitaculum recepit. Et hoc ad nostram probationem factum est, ut sint nobis causa exercitationis. Unde Apostolus (Ephes. 6, 12): « Collectatio est nobis adversus principes et potestates mundi hujus, et adversus rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiae in caelestibus; » quia daemones, qui sunt spirituales et nequam, in hoc turbulento aere, nobis propinquo, quod caelum appellatur, habitant; unde et diabolus aeris princeps dicitur.

Quod non est concessum eis habitare in caelo vel in terra.

Non enim est eis concessum habitare in caelo, quia clarus locus est et amoenus: nec in terra noxium, ne homines nimis

(1) Al. deest caelo.

nisi bonum vel in ratione boni; ita nihil odio habetur nisi ratione mali. Sed in Deo nulla est ratio mali. Ergo odio haberi non potest. Sed contra est quod dicitur in Psalm. 77, 25: *Superbia eorum qui te oderunt, ascendit semper.*

Ad quod dicendum, quod ipsum Deum, secundum quod est, nullus odio habere potest; sed ratione alicujus effectus ejus, qui contrariatur voluntati inquantum est puniens vel prohibens, vel aliquid hujusmodi.

Non ita quod prius data subtraheretur (1), sed quia nunquam est apposita ut converterentur; ex quo videtur quod in gratia creati non sunt. Sed haec sunt verba Magistri, qui hujus opinionis videtur fuisse.

(1) Al. subtrahatur.

infestarent; sed juxta Apostoli Petri doctrinam (1) in Epistola canonica traditam, in aere isto caliginoso, qui eis quasi carcer usque ad tempus iudicii deputatus est. Tunc autem detrudentur in barathrum inferni, secundum illud (Math. 23, 41): « Ite maledicti in ignem aeternum, qui praeparatus est diabolo et Angelis ejus. »

Quod daemones alii aliis praesunt, et habent etiam alias praelationes.

Et sicut inter bonos Angelos alii aliis praesunt, ita et inter malos alii aliis praesunt, et alii aliis subiecti. Quomodo enim durat mundus, Angeli Angelis, et homines hominibus, et daemones daemionibus praesunt; sed in futuro omnis evanescit praesentio, ut docet Apostolus (1 ad Cor., 15). Habent quoque secundum modum scientiae majoris vel minoris, praelationes alii majores vel minores. Quidam enim uni provinciae, alii uni homini, alii etiam uni vicio praesunt. Unde dicitur spiritus superbiae, spiritus luxuriae et hujusmodi: quia de illo vicio maxime potest homines tentare a quo denominatur. Inde est etiam quod nomine daemones divitiae vocantur, scilicet mammona: est enim nomen daemionis mammona, quo nomine vocantur divitiae secundum Syrum linguam. Hoc autem non ideo est, quod diabolus in potestate habeat dare vel auferre divitias cui velit; sed quia eis utitur ad hominum tentationem et deceptionem.

An omnes daemones sint in hoc aere caliginoso, an aliqui sint in inferno.

Solet autem quaeri, utrum omnes in isto aere caliginoso sint, an jam aliqui sint in inferno. Quod in inferna quoti die descendunt aliqui daemones verisimile est, quia animas illic cruciantias deducunt: et quod illic aliqui semper sint, alternis forte vicibus, non procul est a vero, qui illic animas cruciant, atque cruciant. Quod autem malorum animae illic descendant atque ibi puniantur, ex eo constat quod Christus ad inferos descendit, ut justos qui ibi tenebantur, eederet. Si enim justi illic descendebant, multo magis injusti: et sicut tradit auctoritas (2), cum justos eduxit, iniquos ibi reliquit. Momordit enim infernum, non absorbit.

(1) Nihil tale in epistola Petri; sed in secunda oppositum potius indicatur, nempe quod *videntibus inferni detractos in tartarum tradidi cruciantos in iudicium reservari*: etsi ex his ultimis verbis implicite colligi possit, quod usque ad iudicii diem quo totaliter in tartarum relegantur, permittent circa nos, juxta illud etiam ex Epist. 1, cap. 3: *Adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit etc.* (Ex edit. P. Nicolai.).

(2) Nimirum Gregorii, hom. 22 in Evang. explicantis hoc sensu illud Osee 15: *Ero mors tua, o mors; morsus tuus ero, inferne* (Ex edit. P. Nicolai.).

Quidam putant Luciferum in inferno religatum ex quo tentavit Christum et victus est; quem primum hominem tentasse et vicisse dicunt.

De Lucifero autem quidam opinantur quod (1) ibi religatus sit, et ad nos tentandos non habeat nunc accessum; quia in Apocalypsi (cap. 20, 7) legitur: « Cum consummati fuerint mille anni, solvetur satanas de carcere suo, et exiet, et seduct gentes; » quod erit novissimo tempore Antichristi, quando erit tanta tribulatio (Matth. 24), ut etiam, si fieri potest, moveantur electi. Quem ibi religatum dicunt ab eo tempore quo tentavit Christum in deserto, vel in passione, et victus est ab eo. Ipsum putant primum hominem tentasse et vicisse, et secundo Deum; sed ab eo victum esse, et ideo in inferno religatum. Alii autem putant, ex quo cecidit, pro peccati sui magnitudine illic fuisse demersum.

Quod Lucifer modo non habet potestatem quam habebit tempore Antichristi.

Sed sive in infernum demersus sit, sive non, credibile est

(1) Al. nec ibi.

Divisio textus.

Ostensa divisione malorum Angelorum a bonis per aversionem et conversionem, hic incipit determinare ea quae consequuntur aversos et conversos, secundum quod in eis conveniunt vel differunt; et dividitur in partes tres: in prima determinat ea quae consequuntur eos quantum ad naturae cognitionem; in secunda, ea quae pertinent ad potestatem, 7 dist., ibi: *Supra dictum est quod Angeli qui perstiterunt, per gratiam confirmati sunt*; in tertia, ea quae pertinent ad corporum assumptionem, 8 dist., ibi: *Solet in quaestione versari apud doctos, utrum Angeli omnes, boni scilicet ac mali, corporales sint*. Prima in duas: in prima determinat veritatem; in secunda movet quaestionem ex determinatis, ibi: *Solet autem quaeri, utrum omnes in isto aere caliginoso sint*. Circa primum duo facit: primo ponit eorum conditionem quantum ad naturae gradum ante peccatum; in secunda conditionem eorum post peccatum, ibi: *Et tantae superbiae merito de caelo . . . . dejectus est in istum caliginosum aeren*. Et primo quantum ad locum; secundo quantum ad praelationis gradum, qui gradum naturalium sequitur, ibi: *Et sicut inter bonos Angelos alii aliis praesunt; ita et inter malos alii aliis praelati sunt*.

Solet autem quaeri, utrum omnes in isto aere caliginoso sint. Hic movet quaestionem quantum ad ea quae dicta sunt de loco: et primo determinat eam in communi; secundo in speciali, ibi: *De Lucifero autem quidam opinantur quod ibi religatus sit*. Ubi primo determinat eam quantum ad primum Angelum; secundo quantum ad alios, ibi: *Ab his quoque, qui a sanctis iuste et pudice viventibus vincuntur, potestas alios tentandi videtur adimi*.

QUAESTIO I.

Hic quinque quaeruntur: 1.º de quo ordine fuit supremus Angelus inter peccantes qui Lucifer dicitur; 2.º qualiter peccatum aliorum ad ejus peccatum se habeat; 3.º de loco eis post peccatum debito; 4.º si est inter eos praelationis gradus; 5.º de pugna eorum ad nos.

non eum habere facultatem accedendi ad nos, quam habebit in tempore Antichristi, in quo fraudulenter ac violenter operabitur. Et ideo forte dicitur tunc solvendum, quia tunc dabitur ei a Deo potestas tentandi homines, quam modo non habet.

Quod daemones semel victi a sanctis, non accedunt amplius ad alios.

Aliis quoque qui a sanctis iuste et pudice viventibus vincuntur, potestas alios tentandi videtur adimi. Unde Origenes (hom. 13 in Josue, super cap. 12): « Futo, inquit, sane » quod sancti repugnantes adversus istos intentores, et vincentes, minuunt exercitum (1) daemorum, vel quod quam plurimos eorum interimant, ne ultra fas sit illi spiritui qui ab aliquo sancto caste et pudice vivente victus sit, impugare iterum alium hominem. » Hoc autem quidam putant intelligendum tantum de illo vitio in quo superatus est: ut si de superbia aliquem virum sanctum tentat, et vincitur, ulterius non liceat ei illum vel alium de superbia tentare.

(1) Al. exercituum.

ARTICULUS PRIMUS.

Utrum Lucifer fuerit supremus omnium Angelorum. (1 p., qu. 63, art. 7.)

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur, quod Lucifer non fuit supremus omnium: quia ad eum, secundum Ezech. 28, 7, dicitur: *Tu Cherub protegens et extensus*. Sed ordo Cherubim, secundum Dionysium (cap. 4 de cael. Hier.), et Gregorium (hom. 54 in Evang.), non est supremus ordo. Ergo videtur quod non fuit de supremo ordine.

2. Praeterea, Damascenus (de orth. Fid., lib. 2, cap. 4) dicit de ipso, quod praerat terrestri ordini. Sed inferioribus ministeris, secundum Dionysium (de cael. Hierar., cap. 4, 6 et 9), praeruntur inferiores ordines. Ergo videtur quod fuerit de inferioribus ordinibus.

3. Praeterea, natura cujuslibet Angeli ordinata est ad beatitudinem. Sed non est probabile quod divina ordinatio in natura nobilissima totius universi frustrata sit. Ergo videtur quod iste Angelus qui ceteris superior fuit a beatitudine non cecidit.

4. Praeterea, peccatum non potest esse in natura aliqua nisi habente possibilitatem, quae consequitur eam secundum quod ex nihilo est. Sed superior Angelus quanto Deo, qui est actus purus, vicinior fuit, tanto minus de possibili habuit. Ergo videtur quod peccatum in eo minime locum habere potuit.

Sed contra est quod dicitur Ezech. 51, 8: *Omnne lignum paradisi Dei non est assimilatum illi neque pulcritudini ejus*. Sed per lignum paradisi significatur Angelus. Ergo videtur quod Angelo peccanti, ad quem verba praedicta referuntur, nullus Angelorum aequari potuit.

Praeterea, Gregorius dicit in littera (hom. 54 in Evang.), quod in aliorum comparatione ceteris clarior fuit. Sed ordo claritatis est secundum gradum naturae. Ergo peccans Angelus ceteris aliorum fuit.

Solutio. Respondeo dicendum, quod hanc quaestionem Augustinus movet, 4 super Gen. ad litteram (cap. 17), et indeterminatam relinquit, eo

quod de his quae pertinent ad Angelos, pauca voluit asserendum tradere. Sed postmodum Gregorius (lib. 52 Moral., cap. 24, super Job, cap. 40) expresse determinat, quod fuit aliorum ceteris, non solum peccantibus sed etiam stantibus, cui consentit communis sententia: quae quidem probabilis est tum propter multas auctoritates quae hoc figurative exprime videtur: tum etiam ex hoc quod non est probabile creatoris aequalitatem aliquo modo illum spiritum appetuisse qui etiam alteri creaturae subjectus erat. Unde oportet quod ille qui hoc appetit, ceteris fuerit aliorum.

Ad primum ergo dicendum, quod dona inferiorum ordinum, quibus nominantur, sunt etiam in superioribus ordinibus eminenter; unde superior ordo nomine inferioris nominari potest; et ideo dico, quod Angelus ille non dicitur Cherub quia de ordine Cherubim fuerit, sed magis de ordine Seraphim. Dicitur autem Cherub ad exprimentum qualitatem culpae: quia enim per elationis vitium cecidit, ideo a scientia nominatur, quam nomen Cherub designat; de qua dicit Apostolus, 1 Corinth. 8, 1: *Scientia inflat*.

Ad secundum dicendum, quod secundum quosdam, Damascenus loquitur recitando opinionem quorundam, et non veritatem asserendo. Vel dicendum, quod quamvis inferiorum ordinum sit praerferri terrestribus secundum hoc quod operationes immediate exequantur, tamen etiam illi qui sunt superiores, terrestribus praesunt in hoc quod inferiores illuminant, et eorum actus dirigunt.

Ad tertium dicendum, quod divina ordinatio de nulla creatura frustrari potest: quia etiam si deficiat ab uno ordine, relabitur in alium ordinem, ut in 4 lib. dictum est.

Ad quartum dicendum, quod Angeli non agunt secundum necessitatem naturae: et ideo ille in quo est minor dispositio ad peccatum, potest plus peccare; et ideo peccatum etiam primi Angeli ceteris gravius fuit, inquantum in eo minus fuit flexibilitas ad peccandum.

ARTICULUS II.

Utrum peccatum primi Angeli fuerit occasio peccandi aliis. — (1 p., qu. 63, art. 8.)

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod peccatum primi Angeli non fuerit occasio peccandi aliis. Illud enim quod est deformatum, non potest occasionaliter movere ad suam imitationem. Sed statim ut Angelus peccavit, deformatus est. Ergo non movit alios ad suam imitationem.

2. Praeterea, non videtur quod aliis occasionem peccandi daret nisi trahendo eos ad consensum sui desiderii, quod fuit ut ceteris creaturis, sicut Deus, praeretur. Sed in hoc alii non videntur consentire: quia ut sancti dicunt (1), per superbiam peccaverunt: dignius autem (2) est superiori subesse, id est Deo, quam inferioribus, id est

Angelis; et illud quod est dignius secundum estimationem, ad minus est magis a superbiente desideratum. Ergo videtur quod supremus aliis non persuaserit casum.

3. Praeterea, inter alias causas una assignatur reparationis hominis, quia per alium cecidit ut sic congrue per alium resurgat. Sed inferiorum Angelorum casus non est reparabilis. Ergo videtur quod non ad suggestionem superioris Angeli ceciderunt.

4. Praeterea, sicut mali per aversionem ceciderunt, ita et boni per conversionem confirmati sunt. Sed non ponitur in bonis Angelis unius causa conversionis alterius. Ergo videtur quod nec ponendum sit in malis unum esse causam ruinae alterius.

Sed contra, Apoc. 12, dicitur, quod draco de caelo cadens, secum traxit tertiam partem stellarum. Sed trahere pertinet ad causam aliquo modo moventem. Ergo videtur quod primus Angelus alios ad peccandum commoverit.

Praeterea, Job 61, 23, dicitur de diabolo in figura Leviathan, quod ipse est Rex super omnes filios superbiae. Sed secundum Philosophum (in 3 Metaph., text. com. 16), Rex dicitur primus, inquantum movet per suam voluntatem et imperium, sibi subjectos. Ergo videtur quod primus Angelus alios ad peccandum traxerit.

Solutio. Respondeo dicendum, quod circa hoc est multiplex opinio. Quidam enim dicunt, quod inter peccatum primi Angeli et aliorum non attenditur aliquis ordo nisi secundum quantitatem culpae, quia peccatum primi Angeli ceteris gravius fuit. Sed illud non videtur conveniens, propter hoc quod ex modo loquendi in Scriptura designatur aliqua causalitas primi Angeli ad peccatum aliorum.

Et ideo alii dicunt, quod praecessit tam gravitate quam causalitate, et etiam temporis duratione. Sed hoc videtur inconveniens: quia, secundum Damascenum (lib. 2, cap. 4), quod est in hominibus mors; hoc est in Angelis casus; unde sicut morientes in peccatis, statim damnationi subijciuntur, ita etiam Angelus peccans statim suam damnationem accepit, et a bonorum consortio eiectus est: unde alios non potuisset ad peccandum trahere.

Et ideo dicendum, quod peccatum primi Angeli, aliorum peccata praecessit non tantum quantitate culpae, sed etiam causalitate, non tamen duratione; quod quomodo contingat, sic potest videri. Ipse primus Angelus, ut dictum est prius, voluit hoc consequi ut sicut natura alios praecellebat, ita eis quodammodo causa fuisset ultimam perfectionem consequendi: et quia ipse motus desiderii indivisibilis fuit et non continuus, ideo principium ejus non praecessit terminum ipsius: et ideo motus alicujus causatus ab ipso, qui incipit in termino ejus, simul omnino fuit cum ipso, secundum quod hoc quod desideravit, attentavit ut ad actum perduceret, aliis suum desiderium exponendo; et simul cum hoc fuit aliorum visio, et perversus desiderii consensus. Et simile contingit in omnibus operationibus instantaneis, quarum una est causa alterius, quod sunt simul tempore, sicut illuminationis aeris et visio coloris et discretio rei visae, etiam quantum ad sensibilia per accidens.

Ad primum ergo dicendum, quod deformitas consecuta est in primo Angelo ex actu suo, simul

(1) Sic explicantes quod Isai. 44 symbolice saltem de illorum principe Lucifero dicitur: *Qui dicebat in corde tuo: In caelum ascendam etc.* ut jam supra ex Augustino, Gregorio, Bernardo, notatum est, et expressus ex Hieronymo in eum locum notari potest, ac etiam ex Isidoro lib. 1 de summo Bono, sive Sentent., cap. 12 (Ed. cit. P. Nicolai).

(2) Al. enim.

cum actu aliorum. Visio autem inferiorum Angelorum non ferebatur in Angelum primum, secundum quod ex actu in ipso relinquebatur deformitas, sed secundum quod ex ipso actus procedebat: quae enim conjuncta sunt tempore, per actum animae separantur, et praecipue quando unum naturaliter praecedat alterum.

Ad secundum dicendum, quod inferiores Angeli etiam per superbiam peccaverunt, et tamen superiori subesse voluerunt: unde aliquid appetebant sibi ipsis ex quo superbiebant, ut scilicet ipsimet secundum possibilitatem naturalium istorum, gloriam acquirerent, tamen sub Deo, et non sub superioribus Angelis; et quod eam in alios Angelos inferiores transfunderent: et aliquid appetebant ipsi superiori, in quo sibi consentiebant, ut scilicet dictam dignitatem assequeretur: quia eadem ratio erat de uno et de omnibus. Et est simile de illis qui pari ratione se habent ad aliquid acquirendum, et ideo omnes in unum conspirantes, quilibet sibi et aliis desiderat.

Ad tertium dicendum, quod ista non est propria causa quare peccatum Angeli fuit irremissibile; sed est aliqua congruitas, ut peccatum hominis magis remediatur. Et praeterea non est simile: quia homo peccavit per alium tentantem: sed inferiores Angeli per alium occasionem praestantem.

Ad quartum dicendum, quod conversio efficaciam habuit per gratiam, quae non est ex aliqua creatura, sed in aversionem sufficienter virtus creaturae potest. Praeterea non est a veritate remotum quod conversio (1) unius Angeli esset occasio et exemplum conversionis aliorum: immo videtur ex hoc quod dicitur Apocal. 12, 7: *Michael et Angeli ejus praeliabatur cum dracone.*

ARTICULUS III.

Utrum Angelis post casum convenienter assignetur locus. — (1 p., quaest. 64, art. 4.)

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod inconvenienter assignetur locus ipsis Angelis malis post casum. Illi enim qui ex loco nullam impressionem recipit, aequaliter convenit omnis locus. Sed daemones, cum sint incorporeae substantiae, non recipiunt aliquas impressiones locales et corporales, quia nec illuminantur lumine corporali, nec infrigidantur. Ergo videtur quod nihil sit dictum, quod eis unus locus magis quam alius debeatur.

2. Praeterea, peccantibus non debetur nisi locus carceralis et poenalis. Sed secundum Philosophum (in 2 Cael. et Mun., text. com. 75), Pythagoras (2) locum ignis dixit esse carcerem. Ergo videtur quod ibi deberent esse post peccatum, et non in aere.

3. Praeterea, locus debet esse proportionatus locato. Sed daemones per peccatum sunt obtenebrati. Ergo videtur quod debeatur eis locus circa terram, quae est corpus opacum.

4. Praeterea, cum daemonibus debeatur perpetua poena, non debet eis concedi a Deo locus quem

(1) *Al.* quin aversio.

(2) Non de ipsomet Pythagora, sed solummodo de quibusdam Pythagoreis in Italia degentibus id Philosophus dicit, ut praeced. text. 72, sive cap. 15, et apud S. Thom. lect. 20 expressissime videre est (*Ex edit. P. Nicolai*).

desiderent: quia desiderium completum mitigat poenam. Sed daemones libenter volunt hic esse nobiscum: unde leguntur frequenter petivisse ne in infernum mitterentur. Ergo videtur quod semper debeant in inferno esse.

3. Praeterea, peccatum daemoneis est gravius quam peccatum hominis. Sed animae damnatorum statim ad inferna descendunt, nec hic nobiscum remanere permittuntur. Ergo videtur quod nec daemones.

6. Praeterea, ut dicitur Jac. 2, in quadam Glossa (1), daemones quocumque vadunt, secum ignem inferni portant. Sed ignis ille, cum sit corporalis, agit ex necessitate naturae. Ergo videtur quod ad hos nunquam accedant: quia omnia quae circa nos sunt comburentur.

7. Praeterea, quorum est unum pondus in corporibus, est unus locus, sicut omnium gravium centrum, in quod tendunt suo motu. Sed secundum Augustinum (lib. 11 de civit. Dei, cap. 28), idem est amor in spiritibus quod pondus in corporibus. Cum ergo omnes daemones per affectum unius vitii peccaverint, videtur quod unus locus tantum eis debeatur.

Sed contra est quod in littera dicitur.

Solutio. Respondeo dicendum, quod Angelo secundum suam essentiam locus non debetur, ut in 1 lib. dictum est, distinct. 37, sed solum quantum ad operationem: vel per modum congruentiae sicut in opere contemplationis, vel per modum necessitatis, sicut in his quae circa nos operantur. Operatio autem Angeli secundum naturam suam, cum sit intellectualis substantia, est contemplativa: unde omnes in loco contemplationi congruenti, scilicet in caelo empyreo, creati sunt. Operatio autem gloriae non differt ab operatione naturae eorum, nisi sicut perfectum ab imperfecto: et ideo idem locus debetur Angelis conditis et gloriosis. Sed quantum ad statum culpae vel miseriae, potest eorum operatio tripliciter attendi: aut secundum lucem naturae, quae in eis remansit, quamvis obtenebrata per peccatum; vel quantum ad culpae tenebras, et sic debetur eis locus tenebrosus et poenalis: vel quantum ad ordinem divinae sapientiae, quod ex eorum malitia bonum elicitur, causa scilicet nostri exercitii; et quantum ad haec tria competit eis aer, praecipue quantum ad mediam sui partem: quia in quantum est diaphanus per naturam lucis consonat eorum naturae perfectae; quantum autem ad turbulentiā competit eis ut poenalis contra culpam; in quantum vero propinquus nobis, competit ad exercitium. Sed inferni locus competit eis contra culpam, in quantum est horridus et tenebrosus; nostra autem habitatio competit eis propter nostrum exercitium.

Ad primum ergo dicendum, quod non dicuntur esse in loco quasi ex loco corporali aliquid recipientes, sed quasi circa locum operantes aliquid proprietatibus loci consonum.

Ad secundum dicendum, quod inter alia corpora generabilia et corruptibilia ignis est subtilissimus, et plus habet de luce: unde Angelis obtenebratis non competit: unde magis Deus et boni Angeli secundum metaphoras ab igne sumptas de-

(1) Bedae scilicet, paulo aliter verbis: *Ubiunque sint, flammam tormenta tecum ferunt* (*Ex edit. P. Nicolai*).

Ad septimum dicendum, quod tria dicta loca debentur cuilibet daemonei secundum diversas conditiones, ut dictum est.

ARTICULUS IV.

Utrum in daemonibus sit ordo. (1 p., qu. 109, art. 1.)

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod in daemonibus non sit ordo. Dicitur enim Job 10, quod in terra miseriae et tenebrarum nullus ordo sed sempiternus horror inhabitat. Illius autem terrae daemones sunt incolae. Ergo, in eis non est aliquis ordo.

2. Praeterea, in quibuscumque est ordo praelationis, est aliqua concordia pacis. Sed daemones videntur esse discordes: quia, ut dicitur Proverb. 15, 10, *inter superbos semper sunt jurgia*, Ergo etc.

3. Praeterea, ordo praelationis ejuslibet est secundum aliquam regulam juris. Sed voluntas daemonum nullo jure dirigi potest. Ergo non potest in eis esse ordo praelationis.

4. Praeterea, superiores daemones gravius peccaverunt secundum quod naturalia meliora acceperant, per quae stare possent. Sed illi qui magis peccaverunt, gravius debent puniri. Ergo non videtur probabile quod praelationem super alios acceperint.

5. Praeterea, inter homines damnatos non ponitur aliquis ordo praelationis. Sed hominum damnatorum et daemonum est una damnatio. Ergo videtur quod nec in daemonibus sit aliquis ordo.

Sed contra est quod dicitur Job 61, de squamis Leviathan, per quas membra diaboli significantur, quod *una vii adhaerebit* (1), et *tenentes se nequaquam separabuntur*. Ergo videtur quod sit inter eos aliqua concordia, et ordo praelationis.

Solutio. Respondeo dicendum, quod ordinem praelationis in daemonibus esse congruit eorum naturae, divinae sapientiae et propriae nequitiae. Ex natura enim quidam alii superiores fuerunt: et quia peccatum naturam non tollit, consequitur etiam post peccatum, ut quidam alii superiores remaneant. Ad sapientiam etiam divinam pertinet ut quae a Deo sunt, ordinata sint ab eo a quo omnis potestas est, ut dicitur Rom. 15; et ideo potestas daemonum ad exercendum homines, et puniendos damnatos, a Deo est: et ideo ordinata per gradus praelationis debet esse. Similiter ex nequitia sua humano generi adversantur: amicos autem esse eos qui unius inimici sunt, consequitur: et ideo ut magis hominibus nocent, quasi ad invicem confederantur (2), ut concorditer et ordinate impugnent.

Ad primum ergo dicendum, quod ibi omnino removebitur (3) ordo in finem beatitudinis, a quo irrecuperabiliter ceciderunt; erit tamen in eis ordo potestatis, quae magis a Deo quam ab ipsis est.

Ad secundum dicendum, quod, quantum in ipsis est, daemones nunquam concordiam habent; sed ad aliquid unum efficiendum concordant: non enim est probabile quod benevolentiam aliquam ad invicem habeant, sed solum concordiam ad actum aliquem.

(1) *Al.* adhaeret.

(2) *Al.* considerantur.

(3) *Al.* forte removebitur: ut et infra est.

scribuntur, ut dicit Dionysius (in fine cael. Hierar.). Pythagoras autem loquitur de igne quem in medio universi ponebat, ut ibidem dicitur, et hunc nos dicimus esse ignem inferni, qui est horridus et tenebrosus, et locus poenalis daemonum.

Ad tertium dicendum, quod pars aeris juxta terram est lucidior et calidior ea quae est in media regione aeris: quia ex reflexione radiorum solis multiplicatur splendor et calor in aere qui est juxta terram: unde vapores resoluti ex aqua et terra elevantur, et ubi invenitur minor calor propter distantiam a loco reflexionis, vapor ille dimittitur naturae suae, unde infrigidatur et condensatur, sicut aqua calefacta separata a calefaciente: et propter hoc locus ille est frigidus et tenebrosus, et exinde descendunt pluviae et grandines, et venti, et hujusmodi. Et ideo ratio supponebat falsum.

Ad quartum dicendum, quod ex hoc quod circa nos sunt, nullo modo eorum poena minuitur; nisi quod sibi poenale aestimant non posse nobis nocere, sicut quando in inferno sunt.

Ad quintum dicendum, quod error graecorum est ponentium nullam animam ante diem iudicii neque in infernum neque in caelum ire: et est derivatus a fabulis Pythagoricis Poetarum, qui ponebant animas occisorum circuire sepulchrum usque ad vindictam mortis, et iterum non redire ad comparere stellam ante completum periodum vitae, quae ante terminum immatura (1) morte finita est. Sed quod statim animae damnatorum ad inferna descendant, probatur in littera ex justis, qui illic descendebant, et Job 21, 15: *Ducunt in bonis dies suos, et in pavento ad inferna descendunt*. Luc. 15, 22: *Mortuus est dives, et sepultus est in inferno*. Et similiter quod sancti statim in caelos ascendant, probatur ex hoc quod habetur 2 Corinth. 5, 1: *Scio enim quod si terrestri domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod aedificationem ex Deo habemus*. Et tamen utrique circa nos aliquando apparent ad utilitatem nostram, sicut Angeli beati huc ad nos accedunt. Nec est simile de animabus damnatorum et daemonibus; quia daemones secundum gradum naturae suae constituti erant supra nos, ut ex eis aliqua utilitas nobis proveniret: nec hoc omnino per eorum peccatum deperire debuit: unde dati sunt nobis in exercitium, quod animabus non competit.

Ad sextum dicendum, quod quidam dicunt poenam sensibilem ipsorum daemonum dilatam esse usque ad diem iudicii; sed hoc videtur esse et contra sanctorum auctoritates, et contra rationem divinae justitiae, quae statim animas damnatorum poenae infernalis ignis adjudicat, quarum tamen peccatum non est majus peccato daemonum. Et ideo alii dicunt, quod in igne infernali semper ardent, quem etiam semper secum deferunt; non tamen ignis ille alia corpora comburit, quia agit ut instrumentum divinae justitiae in illa tantum quae ad talem poenam addicta sunt. Sed cum sint incorporei, non videtur probabile quod ignem corporalem secum deportent. Unde dicendum, quod semper igne infernali ardent, non tamen eis semper praesente secundum locum; quia non agit corporali modo calefaciendo et desiccando, sed modo spirituali: unde non requiritur determinata distantia, sicut in actione corporali.

(1) *Al.* in natura.

S. Th. Opera omnia. V. 6.

Ad tertium dicendum, quod sicut in quolibet malo oportet aliquid boni remanere, cum non totum per malum corrumpatur; ita etiam in actibus iniustitiae potest aliquis ordo juris remanere, sicut patet in latronibus, qui alios iniuste spoliantes, inter se aliquam formam iustitiae habent, dum sibi invicem fidem servant; et ita in daemonibus esse potest.

Ad quartum dicendum, quod per potestatem habitam, in nullo eorum poena mitigatur; quin potius quanto sunt superiores officio, tanto etiam gravius sibi subiecti tormento: unde dicitur Sapient. 6, 7: *Potentius potenter tormenta patientur*. Nec potestas eis datur in praemium, sed in divinae sapientiae obsequium.

Ad quintum dicendum, quod homines non sunt sibi invicem praecipue secundum ordinem naturae, et etiam non ordinantur damnati in exercitium aliorum vel in punitionem; et ita non est similis ratio de daemonibus et hominibus.

ARTICULUS V.

Utrum daemones qui vincuntur a sanctis, detrudantur in infernum.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod daemones qui a sanctis vincuntur, non retrudantur in infernum. Infligere enim poenam ei qui in pugna succumbit, est incitare ad aerius impugnandum. Sed hoc non pertinet ad Dei misericordiam. Ergo etc.

2. Praeterea, Christus efficacius vicit suum tentatorem quam alii sancti. Sed Lucifer qui Christum tentavit, non est omnino a tentationis officio seclusus: quia tempore Antichristi gravissime homines tentavit. Ergo multo minus alii.

3. Praeterea, quanto pauciores sunt tentatores, tanto levior est tentatio. Cum ergo continue a sanctis aliqui daemones vincuntur, si a tentatione qui vincuntur cessarent, in fine mundi levissima esset tentatio; quod falsum est. Ergo et primum.

4. Praeterea, daemones sunt ordinati a Deo ad nostrum exercitium. Si ergo omnino a tentationis exercitio cessarent, omnino ad nihil ordinati essent: quod non competit divinae sapientiae, quia nihil inordinatum reliquit. Ergo etc.

Sed contra, pugnantibus debet institui aequalis conditio a iusto iudice. Sed daemones non vincunt nostrum exercitium minuunt. Ergo videtur quod similiter sit e converso.

Praeterea, hoc potest probari iustitia humana, quae pugilem vicum ad pugnam ulterius non admittit.

Solutio. Respondeo dicendum, quod omnes concedunt, daemones vicium aliquo modo a tentatione cessare; sed circa hoc, scilicet qualiter cesset, sunt tres opiniones. Quidam enim dicunt, quod hoc modo repellitur, quod nec ipsum nec alium tentare possit, nec de eodem nec de alio peccato.

Quidam vero dicunt, quod potest tentare de alio peccato, non autem de eodem, nec ipsum vincuntur nec alios: et haec duae ponuntur in littera. Alii vero dicunt, quod (1) ex quo aliquis perfecte de uno vitio daemone tentantem vincit, non potest de eodem vitio ab eo tentari, sed de alio potest; alios autem tentare potest et de eodem vitio et de alio. Haec autem opinio habet causam magis manifestam: quia ille dicitur perfecte diabolum vincere de aliquo vitio in quo omnino vincuntur passiones ad vitium illud inclinantes, sicut est in illis in quibus acquiritur habitus virtutis consuetudinalis; et tunc non remanet magna pronitas ad peccatum illud; et ideo a diabolo non tentatur de hoc peccato, qui vires ejus cognoscit. Aliarum autem opinionum ratio potest esse, quia cum caritas bona opera communia faciat in tota Ecclesia, ex victoria unius omnes aliquid commodum reportant, dum eorum hostes vincuntur. Quid tamen horum verius sit, ignotum est: quia nec ratione nec auctoritate multum confirmari potest.

Ad primum ergo dicendum, quod daemones voluntas semper manet in eadem obstinatione ad nocendum hominibus; et ideo magis prodest quod removeantur a pugna, quia per hoc potestas impugnandi compescitur, quorum iniqua voluntas non minuitur nec augetur.

Ad secundum dicendum, quod illi qui etiam ponunt daemones ab omni tentatione cessare, intelligunt ad tempus determinatum, post quod iterum ad pugnam redeunt.

Et per hoc patet responsio ad tertium.

Ad quartum dicendum, quod malum eorum semper est ordinatum per poenam, magis et ipsi semper sustinent, et in inferno damnatis infligunt.

Expositio textus.

Draco de caelo eadens secum traxit tertiam partem stellarum. Per draconem intelligitur ipse Lucifer: per caudam suasio, quae aliis suum desiderium expressit: per stellas Angeli naturali luce fulgentes, quorum tertia pars cecidisse dicitur, non quantum ad numerum, sed quantum ad qualitatem; quia qui remanserunt, sunt Deo adhaerentes assistendo et ministrando; et alii per aversionem ceciderunt.

Adversus principes et potestates mundi huius. Sciendum quod quamvis probabile sit aliquos cecidisse de singulis ordinibus, non tamen daemones nominantur ab illis ordinibus quorum nomina sumuntur ex donis gratiae gratum facientis, sicut Seraphim nominantur ab incendio caritatis, et Throni ab inhabitatione divina; sed ab aliis, quorum nomina sumuntur ex gratis gratis datis, quae ad scientiam et potentiam pertinent.

Quandiu (2) durat mundus. Contra, semper remanebit in diverso gradu naturae et poenae. Ergo semper remanebit ordo. — Et dicendum, quod dicitur cessare praefatio bonorum et malorum spirituum quantum ad actus quos circa nos exercent, vel custodiendo vel tentando.

(1) Al. modo.

(2) Al. At quandiu.

DISTINCTIO VII.

Quod boni Angeli sunt a Deo confirmati per gratiam, ut peccare non possint, et mali ita obdurati in malo ut bene vivere nequeant.

Supra (dist. 3.) dictum est, quod Angeli qui perstiterunt, per gratiam Dei confirmati sunt, et qui ceciderunt, a gratia Dei deserviunt; et boni quidem intantum confirmati sunt per gratiam quod peccare nequeant; mali vero per malitiam adeo sunt obstinati quod bonam voluntatem habere sive bene velle non valent; etsi bonum sit quod aliquando volunt. Volunt enim aliquando aliquid fieri quod Deus vult fieri, et atque illud bonum est et iustum fieri; nec tamen bona voluntate illud volunt, nec bene illud volunt.

Quod utrique liberum arbitrium habent, nec tamen ad utrumque facti possunt.

Sed cum nec boni peccare possint, nec mali bene velle vel bene operari; videtur quod jam non habent liberum arbitrium, quia in utrumque se habeat. Unde Hieronymus in trans. de prodigio Filio (epist. 146 ad Damasum Papam, versus finem) dicit: « Solutus Deus est in quem peccatum cadere non potest; cetera, cum sint liberi arbitrii, in utrumque partem facti possunt. » Ille dicitur videtur, quod omnis creatura in libero arbitrio constituta, potest fieri ad bonum et ad malum. Quod si est, ergo et boni Angeli et mali, ad utrumque facti possunt. Ergo et boni possunt fieri mali, et mali boni. Ad quod dicimus, quia boni tanta gratia confirmati sunt ut nequeant fieri mali, et mali adeo in malitia obdurati sunt ut non valeant fieri boni; et tamen utrumque habent liberum arbitrium: quia et boni non aliqua cogente necessitate, sed propria et spontanea voluntate, per gratiam quidem adiuti, bonum eligunt et malum respiciunt, et mali similiter spontanea voluntate a gratia destituti, bonum vitant, et malum sequuntur. Et mali quidem habent liberum arbitrium, sed depressum atque corruptum, quod surgere ad bonum non valet.

Quod boni post confirmationem liberius habent arbitrium quam ante.

Boni vero arbitrium multo liberius habent post confirmationem quam ante. Ut enim Augustinus tradit in Enchir. (cap. 103), « non ideo carent libero arbitrio, quia male velle non possunt; multo quippe liberius est arbitrium quod non potest servire peccato. Neque culpanda est voluntas, aut voluntas non est, aut libera dicenda non est, quia beati esse sic volunt ut esse miseri non solum nolint, sed nec prorsus velle possint. » Non possunt itaque boni Angeli velle malum, vel velle esse miseri; neque hoc habent ex natura sed ex gratiae beneficio: ante gratiam namque confirmationem poterunt peccare Angeli, et quidam etiam peccaverunt, et daemones facti sunt. Unde Augustinus in lib. 4 contra Maximinum (cap. 25): « Creaturarum natura caelestium mori non potuit, quia peccare potuit. Nam et Angeli peccaverunt, et daemones facti sunt, quorum diabolus est princeps; et qui non peccaverunt, peccare poterunt. Et cuiusque creaturae rationali praestatur ut peccare non possit, non est hoc naturae propriae, sed Dei gratiae. Ideoque solus Deus est qui non gratia cuiusquam, sed natura sua nec potuit nec potest, nec poterit peccare. » Ecce hic instituitur quod Angeli ante confirmationem peccare poterunt, sed post confirmationem non possunt. Et quod poterunt, fuit eis ex libero arbitrio, quod est eis naturae: quod vero modo non possunt peccare, non est eis ex natura, id est ex libero arbitrio, sed ex gratia: ex qua gratia etiam est ut ipsum liberum arbitrium jam non possit servire peccato.

Quod post confirmationem Angeli non possunt ex natura peccare sicut ante, non quod debilitatum sit eorum arbitrium, sed confirmatum.

Non ergo post confirmationem Angeli de natura sicut ante peccare poterunt: non quod liberum arbitrium eorum debilitatum sit per gratiam, sed ita potius confirmatum ut jam per illud non possit bonus Angelus peccare: quod utrumque non est ex ipso libero arbitrio, sed ex gratia Dei. Quod ergo Hieronymus ait: « Cetera, cum sint liberi arbitrii, possunt fieri in utrumque partem: » accipi oportet secundum

statum in quo creata sunt. Talis enim et homo, et Angelus creatus est quod ad utrumque fieri poterat: sed postea boni Angeli per gratiam ita confirmati sunt ut peccare non possint, et mali ita velle obdurati ut bene vivere nequeant. Similiter etiam illud Isidori intelligendum est: « Angeli nunquam tales sunt natura, immutabiles sunt gratia: » quia ex natura in primordio suae conditionis mutari poterunt sive ab bonum sive ad malum; sed post gratiam ita bono addicti sunt ut inde mutari nequeant. Ad hoc enim repugnat gratia, non natura.

Quod mali Angeli vincentem sensum non perdidit, et quibus modis sciunt.

Et licet mali angeli ita per malitiam sint obstinati, vivari tamen sensu non penitus sunt privati. Nam, ut tradit Isidorus (ubi supra), triplex acumen scientiae vigent daemones, scilicet subtilitate naturae, experientia temporum, revelatione superiorum spirituum. De hoc etiam Augustinus ait (lib. 2 super Gen., cap. 17 in fine): « Spiritus mali quaedam vera de temporalibus rebus noscere permittunt, partim subtilitate sensus, partim experientia temporum callidiores, propter tam magnam longitudinem vitae, partim scietis Angeli, quod ipsi ab omnipotenti Deo discunt, jussu ejus sibi revelantibus. Aliquando autem idem nefandi spiritus, et quae ipsi acturi sunt, velut divinando praedicunt. »

Quod magicae artes virtute et scientia diaboli valent: quae virtus et scientia est ei data a Deo, vel ad fallendum malos, vel ad movendum vel exercendum bonos.

Quorum scientia aliqua virtute etiam magicae artes exercentur: quibus (1) tamen tam scientia quam potestas a Deo data est, vel ad fallendum falaces, vel ad movendum fideles, vel ad exercendum probandumque iustorum patientiam. Unde Augustinus in lib. 5 de Trinitate (cap. 7): « Video, inquit, infirmae cogitationi quid possit occurrere, cur scilicet ista miracula etiam magis artibus fiant: nam et magi Pharaonis serpentes fecerunt, et alia (Exod. 7 et 8). Sed illud est amplius admirandum, quo modo magorum potentia, quae serpentes facere potuit, ubi ad muscas minutissimas, scilicet scyphus cascabat. Ibi certe defecit, quia tertia plaga Aegyptus cascabat. Ubi ubi intelligitur datur, nec ipsos quidem angelos transgressores et aeternae potestates in unam istam caliginem tanquam in sui generis carcerem, ab illius sublimis aetherae puritatis habitatione detrusos, per quos magicae artes possunt quicquid possunt, aliquid valere nisi de supra data potestate. Dat autem vel ad fallendum falaces, sicut in Aegyptis; et ipsos etiam magos data est, ut in eorum spirituum operatione judicarentur (2) admirandi a quibus fiebant a Dei veritate damnandi; vel ad movendum fideles, ne tale aliquid facere pro magno desiderant, propter quod etiam nobis in Scriptura sunt prodigia: vel ad exercendum pro handamque et manifestandam iustorum patientiam. »

Quod transgressoribus Angelis non servit ad naturam materia rerum visibilibus.

Nec putandum est istis transgressoribus Angelis ad naturam servire: hanc visibilibus rerum materiam; sed Deo potius, a quo haec potestas datur, quantum incommutabilis iudicat.

Quod non sunt creatores, licet per eos magi rantes et alia fecerunt: sed solus Deus.

Nec sane creatores illi mali angeli dicendi sunt, quia per illos magi rantes et serpentes fecerunt. Non enim ipsi eas creaverunt. Quantum quippe rerum quae corporaliter visibilibusque nascentur, occulta quaedam semina in corporibus huius mundi elementis latent, quae Deus originaliter eis indidit. Ipse enim creator est omnium rerum qui creator est invisibilium seminum: quia quaecumque nascentur ad oculos nostros exeunt, ex occultis seminibus accipiunt progrediendi hae primordia, et incrementa debent magnitudinis, distinctio-

(1) Al. quibusdam: item quibus tamen non tam scientia etc.

(2) Al. viderentur.